Adevăr şi ficţiune
în documentele Securităţii

Florian Banu

„Adunaţi fapte. Pentru aceasta, mergeţi în arhive. Aceste hambare de fapte. Nu trebuie decât să te cobori acolo pentru a le culege. Coşuri întregi. Le aşezaţi pe masă. Procedaţi ca şi copiii atunci când se amuză cu «cubuleţe» şi se străduiesc să reconstruiască frumoasa imagine care le-a fost aruncată în dezordine… Jocul s-a sfârşit. Istoria s-a scris. Ce vreţi mai mult? Nimic. Dacă nu: a şti pentru ce? Pentru ce se scrie istoria? Şi, deci, ce este atunci istoria?”[1]. Cu aceste interogaţii îşi încheia, în urmă cu peste cinci decenii, distinsul istoric francez Lucien Febvre eseul intitulat *Combats pour l'histoire*, lucrare ce combătea conceperea istoriei ca istorie factografică, istorie istorizantă.

Fără a dori să trecem aici în revistă argumentele şi contraargumentele celor două principale curente ale ştiinţei istorice, *pozitivismul* – fundamentat de Leopold von Ranke, cu formula sa celebră *wie es eigentlich gewesen*, şi *prezenteismul* – teoretizat şi el de personalităţi de primă mână, precum Benedetto Croce, R. G. Collingwood sau John Dewey, ne vom mulţumi să subliniem faptul că **apelul la izvoarele documentare este inevitabil, indiferent cărei concepţii asupra istoriei i se raliază un istoric sau altul**. Totodată, folosirea izvoarelor documentare în scrierea istoriei necesită o serioasă critică a acestora. Deşi este un truism, sublinierea acestui imperativ ne apare ca foarte necesară în contextul actual când cercetarea istorică cunoaşte o puternică efervescenţă, atât prin înfiinţarea unor noi centre de cercetare, cât şi prin punerea la dispoziţia cercetătorilor a noi şi noi fonduri arhivistice, dar care nu întotdeauna este însoţită de o rigoare ştiinţifică pe măsură.

În cadrul prezentului demers ne vom referi la o categorie aparte de izvoare documentare, cea reprezentată de documentele păstrate în dosarele întocmite de fosta poliţie politică a regimului comunist din România, Securitatea, şi la capcanele pe care acestea le oferă istoricului.

[1] Apud Adam Schaff, *Istorie şi adevăr*, Bucureşti, 1982, p. 276

Aflate la momentul constituirii lor sub pecetea celui mai desăvârşit secret, dosarele au continuat să suscite dezbateri şi polemici dintre cele mai aprinse mult timp după ce regimul comunist expiase. Secretul asupra conţinutului lor a fost asigurat de nou creatul Serviciu Român de Informaţii, dar, de această dată, în sarcofagul menit să conserve această moştenire cu conţinut potenţial exploziv au apărut numeroase „fisuri" prin care s-au „scurs" documente create de Securitate despre unul sau altul din personajele de marcă ale mediilor politice, economice sau culturale, despre un eveniment sau altul ş.a.m.d..

Exploatate abil de anumite segmente ale presei, aceste documente au potenţat aura de mister şi au întărit opinia comună că aceste dosare secrete conservă informaţii de maximă importanţă şi de o irefutabilă valoare din punct de vedere al veridicităţii, fiind întocmite, nu-i aşa?, de specialişti în culegerea, selectarea şi analiza informaţiilor. Ca urmare, interesul istoricilor, şi nu numai, a fost de timpuriu captat de această categorie de documente. Ca un serviciu ce se află în slujba unui regim democratic, Serviciul Român de Informaţii a pus, în anii '90, la dispoziţia unui număr destul de restrâns de cercetători anumite categorii de documente, grupate într-un aşa-numit fond Documentar. Informaţiile extrase din aceste documente au constituit substanţa unor volume de documente şi a unor studii care s-au bucurat de un important impact în mediile de specialitate, dar, din păcate, cel mai adesea trecerea printr-un filtru critic a acestor documente a fost deficitară.

Graţie Legii nr. 187/1999, o bună parte din arhiva fostei Securităţii, şi anume aceea care nu conţine informaţii care să afecteze siguranţa naţională, a devenit, cel puţin teoretic, accesibilă unor largi categorii de persoane interesate de istoria celei de-a doua jumătăţi a secolului al XX-lea, precum şi persoanelor care au fost urmărite de Securitate.

Odată cu această deschidere, a ceea ce mulţi nu au ezitat să numească „cutia Pandorei", au apărut şi tot mai numeroase semne de întrebare legate de informaţiile consemnate în dosarele Securităţii. Nu doar faptul că aceste informaţii erau trunchiate prin lipsa unor file, dar, chiar şi acolo unde, cel puţin aparent, dosarul a rămas intact, datele conţinute de acesta se dovedeau a fi, nu de puţine ori, departe de adevăr. Primele semnale în acest sens au provenit de la victimele Securităţii, care şi-au citit varianta „oficială" a propriei vieţi, a propriilor acţiuni.

Referindu-se la raportul dintre ficțiunea documentelor şi realitatea istorică, Ion Gavrilă, fost membru al unui grup de rezistență anticomunistă, după ce şi-a cercetat dosarul întocmit de Securitate, consemna:

„Desfăşurarea ciocnirilor cu grupul nostru sunt consemnate destul de aproape de adevăr. De obicei, sunt introduse elemente care să le scuze insuccesele. De ex., se prezintă un număr mai mare de bandiți, se trec mai puține forțe ale Securității, armamentul blocat, acțiunile s-au petrecut seara când întunericul avantaja bandiții şi, bineînțeles, au găsit totdeauna țapi ispăşitori din vina cărora noi n-am fost distruşi şi ei au avut pierderi[2]. (…) În ce priveşte adevărul şi minciuna din dosare: unele piese din dosar sunt adevărate, aşa cum sunt prezentate, altele sunt cosmetizate, cu scuze şi elemente favorabile lor, altele sunt denaturate în parte sau complet, pentru ca vina să cadă total asupra noastră. În sfârşit, unele sunt în totalitate inventate cu bună ştiință, pentru a-şi motiva ineficiența în fața forurilor superioare"[3].

Acelaşi Gavrilă Ogoranu nota, referindu-se la volumul de documente provenind din propriul dosar, volum pe care l-a editat în 2004:

„Am lăsat, în unele cazuri, ortografia documentelor şi am intervenit acolo unde nu erau clare. Am corectat şi limba şi ortografia documentelor, pentru a fi mai bine înțelese de cititor. În legătură cu aceasta, amintesc o întâmplare povestită de prof. Olimpiu Borzea. Când s-a terminat ancheta acestuia, anchetatorul, cpt. Deitel Ernest, i-a înmânat profesorului dosarul cu declarațiile ce le-a consemnat pentru a fi semnate.

---

[2] Pentru a ilustra maniera în care rapoartele Securității reflectau astfel de confruntări cu gruparea Gavrilă, vom reda un scurt fragment dintr-un astfel de raport redactat în august 1954:

„Caporalul Bucur Radu a deschis foc asupra celui de-al doilea bandit care fugise din stână, dar n-a reuşit să tragă decât un cartuş după care s-a produs dublă alimentație, şi banditul, profitând de incident, a lăsat cojocul fugind în pădure după celălalt. În timp ce ofițerul şi caporalul Bucur angajase lupta cu cei doi bandiți, soldații Orosz Ioan şi Haido Bella executau manevra pe la 30 m nord de locul luptei.

Un bandit ieşit dintr-un grup de brazi a apărut în fața soldatului Orosz Ioan care, încercând să deschidă foc, n-a reuşit deoarece automatul P.P.S. a făcut dublă alimentație iar banditul care se afla la 5 m a tras, rănind mortal pe soldatul Orosz în piept şi mână. Acolo a fost găsit de către soldatul Haido Bella care venea în urma lui la 15-20 m. Din acest moment bandiții, folosind ceața şi ploaia, au dispărut în pădure pe direcția nord-vest. Ofițerul a trimis doi militari să raporteze situația la companie iar cu restul militarilor a continuat urmărirea bandiților însă fără rezultat". – apud C.N.S.A.S., *„Bande, bandiți şi eroi". Grupurile de rezistență şi Securitatea (1948-1968)*, Bucureşti, 2003, p. 232

[3] Ion Gavrilă Ogoranu, *Brazii se frâng dar nu se îndoiesc*, vol. IV, Făgăraş, 2004, p. 15

Prof. Borzea a luat un pix de pe masă şi a început să corecteze greşelile de ortografie. «Ce faci?», a intervenit speriat anchetatorul. «Corectez greşelile gramaticale, pentru ca atunci când eu nu voi mai fi şi cineva le va citi, neştiind că nu le-am scris cu mâna mea, ci numai le-am iscălit, să nu mă judece greşit, că eu, profesor de limba română, să fi făcut atâtea greşeli de ortografie»”[4]. Aşadar, un alt semn de întrebare se ridică asupra unei categorii de documente exploatate din plin în cercetările istorice, anume declaraţiile din anchetele Securităţii. Asupra conţinutului şi veridicităţii acestui gen de documente vom reveni în analiza noastră.

Un alt fost „obiectiv” al Securităţii, scriitorul Stelian Tănase, după ce şi-a parcurs dosarul întocmit de fosta poliţie politică, scria: „Cel ce s-a decis să-şi citească propriul dosar se trezeşte în postura de arheolog, de antropolog: va reconstitui din fragmente o versiune a trecutului său. Totuşi, numai o versiune. Şi cât de înşelătoare pot fi arhivele! Cunoşteam senzaţia de fals din dosarele «autentice, adevărate», fabricate de Securitate, de pe vremea când reconstituiam anchetarea «grupului Noica-Pillat». Procesele-verbale de interogatorii, denunţurile, notele de ascultare şi filaj le confruntasem atunci cu depoziţiile câtorva supravieţuitori. Între ceea ce-şi aminteau aceşti oameni în anii ’90 şi ceea ce notau documentele oficiale în anii ’50 era o mare deosebire. Poţi foarte uşor să devii victima unui document de epocă. În ciuda aparenţei lor de autenticitate, dosarele trebuie citite cu multă prudenţă: ele oglindesc nenumărate detalii, dar ficţionează fără scrupul realitatea pe ansamblu”[5].

Dar îndemnul la îndoială metodologică nu vine doar din spaţiul românesc sau din rândul fostelor victime care îşi pot compara propriile amintiri cu versiunile oficiale, ci şi din rândul unor istorici de profesie, cu o îndelungată experienţă în prelucrarea informaţiilor provenite din arhivele de un gen sau altul.

În acest sens, istoricul francez Jean François Soulet, referindu-se la un anumit fetişism care tinde să se creeze printre istoricii epocii contemporane şi ai aşa-numitei „istorii recente”, vizavi de importanţa covârşitoare a unor documente din arhivele mai mult sau mai puţin secrete, nota:

„De altfel, nu ne convine chiar deloc să mai relativizăm caracterul «unic», «de neînlocuit», atribuit unor documente încă inaccesibile? Nu e acesta un fetişism al

---

[4] *Ibidem*, p. 17

[5] Stelian Tănase, *Acasă se vorbeşte în şoaptă. Dosar & Jurnal din anii târzii ai dictaturii*, Bucureşti, 2002, p. 11

interzisului şi secretului? Nu tot ceea ce este «confidenţial» e şi de importanţă capitală”[6].

Subliniind şi faptul că în epoca actuală numeroase decizii majore nu mai sunt consemnate în scris, împiedicând astfel cercetătorul arhivelor să acceadă la resorturile intime ale anumitor evenimente, istoricul amintit îl cita pe unul din excelenţii cunoscători ai culiselor lumii diplomatice şi politice, Henri Kissinger: „Înaintea acestei epoci de comunicare instantanee, instrucţiunile date unui negociator trebuiau să fie conceptuale şi, de aceea, ele ofereau o schiţă a concepţiilor oamenilor politici; în epoca teleimprimatorului ele sunt în general tactice sau tehnice şi, în consecinţă, nu indică nici scopurile, nici consideraţiile ultime. Dosarele oficiale ale epocii noastre nu ne dezvăluie neapărat ce hotărâri au fost luate în mod secret, dublând căile oficiale şi nici ce afaceri au fost tratate doar oral, fără a lăsa vreo urmă în arhive”[7].

Revenind la problema informaţiilor conservate în dosarele fostei Securităţi şi a capcanelor de tot felul pe care acestea le prilejuiesc cercetătorilor, considerăm că ar fi utilă o inventariere a resorturilor şi a mobilului care au stat la baza distorsionării adevărului şi a dus la consemnarea, voit sau nu, deformată a unor acţiuni, evenimente, trăsături de caracter etc.

În primul rând, trebuie subliniat faptul că documentele Securităţii sunt, în bună măsură, rodul prelucrării informaţiilor culese prin reţeaua informativă. Notele informative furnizate de zecile şi sutele de mii de informatori, calificaţi sau necalificaţi, permanenţi sau ocazionali, au reprezentat materia primă pentru rapoartele, notele de analiză, sintezele elaborate de ofiţerii de securitate. Evident, acestea trebuiau coroborate cu informaţii obţinute prin tehnica operativă, prin interceptarea scrisorilor, prin filaj ş.a.m.d. Acest lucru nu se întâmpla însă întotdeauna, profesionalismul cadrelor lăsând adesea de dorit. Aşadar, un prim nivel de deformare a faptelor se datorează modului în care erau redactate şi receptate notele informative.

Asupra faptului că multe note informative erau departe de a reflecta realitatea, dispunem chiar de mărturia unor ofiţeri de securitate. Astfel, într-un „Raport asupra stadiului muncii cu agentura”, realizat de Direcţia Regională M.A.I.

[6] Jean François Soulet, *Istoria imediată*, Bucureşti, 2000, p. 45

[7] *Ibidem*

Ploieşti se menţiona cazul unor informatori care se hotărâseră să-şi rezolve problemele cu o a treia persoană prin furnizarea de informaţii false Securităţii: „în luna februarie 1955 am arestat şi trimis în justiţie doi informatori ai raionului Câmpina, care, ştiind unul despre celălalt că sunt informatori şi purtând amândoi duşmănie preotului din comună, au ticluit un manifest duşmănos pe care l-au difuzat furnizând apoi note informative – cum s-ar spune - «pe două linii», cum că redactorul şi difuzatorul manifestului ar fi preotul în cauză”[8].

Alţi informatori furnizau din belşug note informative, rod al imaginaţiei lor, din banale motive pecuniare. În martie 1956, în cadrul unei şedinţe de analiză a activităţii informativ-operative, era semnalat cazul informatoarei „Corina” din Regiunea Galaţi, care, „din lipsa de analiză temeinică şi de verificare a notelor informative”, a reuşit ca timp de un an să furnizeze informaţii eronate despre existenţa unor organizaţii imaginare din Galaţi. Motivaţia acesteia era de „a încasa sume de bani care i se dădeau”[9].

Lăcomia de arginţi era destul de frecventă şi îi împingea pe mulţi informatori „insuficient educaţi”, cum îi califica generalul mr. A. Stancu, şeful Direcţiei Regionale Bucureşti în martie 1956, să furnizeze informaţii fictive. Generalul Stancu prezenta într-un raport cazul informatorului calificat „Ars”, care „a furnizat timp îndelungat date despre existenţa unei organizaţii P.N.Ţ. dintr-o comună din Raionul Giurgiu, care în realitate nu exista”. Anchetat, informatorul „a recunoscut că a inventat datele cu privire la existenţa organizaţiei cu scopul de a primi bani”[10].

Dar nu doar banul, „ochiul dracului”, stătea la baza unor informaţii false, ci şi alte mărunte păcate omeneşti. De exemplu, în prima jumătate a anului 1955 un miliţian dintr-o comună a raionului Neamţ, care trăia în concubinaj cu soţia unui consătean, l-a denunţat pe soţul concubinei sale drept „reacţionar” şi acesta a fost arestat şi anchetat de Securitate timp de două luni de zile până când situaţia reală a ieşit la iveală[11].

De asemenea, nu de puţine ori, sentimentul de apartenenţă la o structură temută îi făcea pe unii informatori să trăiască un sentiment al puterii discreţionare asupra semenilor şi, în consecinţă, să încerce a-şi rezolva diferendele cu diverse

---

[8] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 103, f. 77

[9] *Ibidem*, f. 25

[10] *Ibidem*, f. 101

[11] Idem, dosar nr. 100, f. 25

persoane prin intermediul delațiunilor. Un astfel de caz este prezentat într-o sesizare adresată Procuraturii Generale a R.P.R. în 29 ianuarie 1963:

„Nevasta sa în calitate de informator la Securitate, lăudându-se în fața soției mele că acum poate lega pe oricine în 24 ore, povestea toată activitatea ei, pe cine a mai «turnat» după expresia ei, cum iscălește informațiile pe care le dă cu nume fals, al soacrei unui tutungiu, (…) cum i s-au cerut informații și despre mine, dar n-a dat, din simpatie, (…) cum a încercat să o toarne pe noua locatară, Bălănescu, cu prilejul furtului mare de bani de la o bancă din Giulești, dar informația s-a dovedit falsă și a fost ocărâtă rău de ofițerul de miliție în casa ei. (…) Nu mai termina, «sunt cineva, am ajuns cineva și pot lega pe oricine în 24 de ore»”[12].

Se poate presupune că un astfel de caz era departe de a fi unul singular.

Nici declarațiile obținute în timpul anchetei și inserate apoi în dosarele Securității nu pot fi utilizate în cercetarea istorică decât după o serioasă analiză critică. De foarte multe ori, nemairezistând teribilelor mijloace de tortură utilizate de anchetatori, arestații preferau să pună pe hârtie și să semneze cele mai halucinante declarații.

Inginerul Petre Cernătescu, inculpat în „procesul de la Canal”, orchestrat de liderii regimului comunist în septembrie 1952, declara: „eu am fost brutalizat și trântit de pe scaun de către colonelul Dulgheru, am fost amenințat de același colonel că-mi va face fundul cât masa. (…) În timp de opt zile și opt nopți nu am fost lăsat să dorm un minut, ci am fost ținut într-un lanț de anchetă încât mi s-a umflat ceafa de nu mai puteam ține capul în sus. În acest timp am fost drogat cu o doctorie lichidă de nuanță brună. Cred că datorită acestor ultime două procedee, nesomn și drogare, voința s-a estompat tot mai mult încât la sfârșit nimic nu mă interesa decât să scap cât mai repede de anchetă. Declarațiile mele erau formulate și scrise de organul anchetator, iar eu le-am semnat numai”[13].

Nici „martorii” folosiți în procesul amintit nu au „beneficiat” de un tratament mai bun. Garofeanu Gheorghe a fost arestat în 15 august 1952 la București, dus la Constanța a doua zi și aici obligat să scrie o declarație care să-l incrimineze pe Rozei Aurel, unul dintre inculpați. Garofeanu relata că, în fața refuzului de a semna o astfel de declarație, „anchetatorul s-a repezit la mine și a început să mă lovească cu

[12] A.C.N.S.A.S., fond Rețea(S.R.I.), dosar nr. 62.708, f. 19

[13] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 49, vol. I, f. 4

picioarele în gleznele picioarelor mele şi cu pumnii în stomac, cu toate că din spusele mele ştia că sufăr de ulcer". Întrucât „martorul" continua să refuze să semneze declarațiile dorite, anchetatorul l-a amenințat cu „aplicarea a diverse alte măsuri ca: ace sub unghii, flacăra lumânării în lumina ochilor etc"[14].

Tot legat de episodul proceselor de la Canal, perceput în epocă de cea mai mare parte a populației drept o înscenare odioasă[15], pot fi amintite şi cuvintele unui inginer din Institutul de Proiectări Schele Bucureşti referitoare la unul din principalii inculpați, inginerul Nicolae Vasilescu, supranumit în cadrul procesului „Colorado": „Eu îl cunosc pe ing. Vasilescu de la Ploieşti şi ştiu că nu i se spunea «Colorado», cum i s-a spus la proces. Acest nume de «Colorado» i s-a dat ca să fie mai americanizat. Ing. Vasilescu a făcut Politehnica la Colorado şi era un om foarte capabil şi priceput în meseria lui"[16].

Nu de puține ori, declarațiile false, oferite spre satisfacția anchetatorului, îşi aveau mobilul şi în încercarea de a camufla alte „păcate" necunoscute acestuia, încercării de a proteja persoane nearestate încă ş.a.m.d.

Un bun exemplu de declarații false îl reprezintă cele obținute de Direcția Regională de Securitate Craiova în încercarea sa de a recruta un informator în problema „Institutul Francez". Ofițerii de securitate l-au identificat pe „Viforul", un intelectual care frecventase institutul şi despre care ştiau că „a fost în Franța şi este un depravat sexual". În cursul anchetei, prealabile recrutării „pe bază de materiale compromițătoare", „s-a accentuat mai mult pe viciul candidatului, fapt ce a făcut ca acesta, care era un intelectual cunoscut în oraşul în care domicilia să facă totul pentru a fi pe placul anchetatorilor, respectiv să dea o serie de declarații mincinoase în care afirma că el împreună cu alții au făcut spionaj pentru francezi". Bucuroşi de o astfel de „captură", respectivii ofițeri nu au mai verificat informațiile din declarații şi au raportat direct ministrului Alexandru Drăghici „descoperirea unei rețele de spionaj". Verificările ulterioare au relevat faptul că „toate declarațiile au fost invenții ale

---

[14] *Ibidem,* f. 20

[15] De exemplu, inginerul Potârniche Octavian era semnalat, de către un informator, cu următoarea apreciere: „acest proces de la canal a fost numai o înscenare pentru a justifica faptul că totul stă pe loc, în loc să avanseze, din cauza utilajului mizerabil adus din Rusia. (…) Aşa cum a fost redat procesul de la canal în ziar, şi-au închipuit ei că dau cu țărână în ochii proştilor" – A.C.N.S.A.S., fond Rețea(S.R.I.), dosar nr. 58.876, f. 84

[16] *Ibidem*

candidatului, care a preferat să ia asupra sa orice, numai să nu fie dat în vileag viciul său”[17].

Exploatarea fără discernământ a declarațiilor smulse în anchete a făcut ca, nu de puține ori, documentele Securității să releve aspecte care amintesc de literatură. Astfel, intriga romanului „Cel mai iubit dintre pământeni”, scris de Marin Preda, putea fi construită plecând şi de la un caz real, consemnat într-un dosar de rețea din anul 1958, al unui inginer din industria extractivă a petrolului: „B.F. apare cu toate datele într-o declarație dată de spionul german Teodor Rozin că, sus-numitul, are un cumnat ofițer englez şi că poartă cu acesta corespondență informativă. Ulterior, acest material inițial de sesizare nu s-a verificat. Numitul Teodor Rozin, fiind din nou anchetat, a arătat că prin corespondență informativă el a înțeles un schimb de informații familiare (sic!)”[18]. Din fericire pentru B.F., Securitatea s-a obosit să verifice informația, fiind astfel evitată o acțiune represivă împotriva sa. De altfel, eforturile Securității pentru reinterogarea „spionului german” au fost meritorii, dezvăluind o situație kafkiană, deținutul Teodor Rozin fiind inițial de negăsit în sistemul penitenciar al României populare (fusese identificat şi anchetat un oarecare Teodor Roxin la Aiud!). Ulterior, Rozin a fost şi el găsit şi anchetat, dar în stare de libertate, acesta fiind eliberat între timp.

Alt gen de documente falsificate deliberat de către Securitate în timpul desfăşurării anchetelor este reprezentat de aşa-numitele rapoarte de expertiză tehnică. Acestea erau, de multe ori, întocmite de experți în parametrii ceruți de ofițerii de securitate, eludând adevărul pentru a se obține condamnarea în instanță a acuzaților. De exemplu, un arestat, anchetat în anul 1958 sub acuzația de subminare a economiei naționale, era nevoit să constate: „Munca anchetatorilor de la securitate a fost creativă, plină de imaginație şi de o fantezie care putea să urce pe oricine pe eşafod sau să-l ducă în fața plutonului de execuție. De exemplu un hangar metalic de pe fostul aerodrom militar Buzău, (…) al cărui schelet metalic fusese demontat, cu piesele marcate cu diferite culori de vopsele şi apoi transportate pe aeroportul Băneasa, unde urma să fie montat din nou, a devenit un element şi un argument tragic în dosarele noastre.(…) «Experții» fotografi ai Securității, la cerere, au fotografiat acele bare şi piese de fier depozitate, folosind trucaje şi poziții speciale aşa încât acele

[17] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 103, f. 113

[18] A.C.N.S.A.S., fond Rețea(SRI), dosar nr. 58876, f. 2

piese arătau în fotografii ca o grămadă de fiare aruncate în dezordine. Acele fotografii au constituit probe grele în acuzarea noastră”[19].

Situații puternic denaturate, falsuri, exagerări sau minciuni evidente se regăsesc şi în alte categorii de documente, precum „Rapoartele de cunoaştere personală a candidatului pentru recrutare”. În întocmirea acestor rapoarte, imaginația ofițerului juca uneori rolul esențial, aprecierile introduse în aceste documente suferind adesea de un înalt grad de subiectivism[20]. De exemplu, în 13 martie 1956, Mauriciu Ştrul, şeful Direcției Regionale de Securitate Ploieşti, semnala faptul că:

„Din convorbirile personale pe care le poartă lucrătorii cu candidații pentru cunoaşterea lor înainte de recrutare, se trag de multe ori concluzii greşite asupra caracterului şi capacității candidatului şi apoi în referat se folosesc fel de fel de epitete fără temei. De către Serviciul II a fost studiată numita F.E., prezentată ca o femeie inteligentă, capabilă, având relații multe şi interesante şi cu cunoştințe din rândul diplomaților străini ce au funcționat pe vremuri în țară şi cu care soțul ei decedat avea strânse legături. M-am dus să efectuez personal recrutarea, când colo la locul recrutării mi se prezintă o văduvă îndoliată, bolnăvicioasă şi mistică, fără nici un fel de aptitudini pentru munca informativă. Am fost nevoit să canalizez discuțiile în aşa fel încât să nu-şi dea seama pentru ce am venit”[21].

Dincolo de documentele care denaturau realitatea datorită subiectivității celui care le-a întocmit, trebuie evidențiată existența unei categorii de documente de o gravitate excepțională şi anume rapoartele falsificate redactate de ofițerii de securitate pentru a acoperi unele crime săvârşite în numele „luptei de clasă”. Probabil că adevărul despre astfel de acte nu ar fi fost consemnat niciodată în documente de arhivă, ci doar în memoria colectivă, dacă chiar conducerea centrală a Securității, nemulțumită de faptul că organele regionale nu au cerut aprobarea pentru astfel de

---

[19] Aurel Sergiu Marinescu, *Prizonier în propria țară*, vol. II, Bucureşti, 1998, p. 145-146

[20] Acest fenomen se manifesta şi în rândul cadrelor din alte structuri informative, cu un prestigiu mult mai solid decât al Securității. De exemplu, în fişele întocmite de Serviciul Special de Informații în anul 1947, un inginer din Timişoara era apreciat drept „îngâmfat, nu are serviciu, nu se ştie din ce trăieşte. Vicios, cartofor, bețiv, afemeiat”. În schimb, un licențiat al Academiei Comerciale, cu un profil asemănător, era calificat de un alt ofițer recrutor în următorii termeni: „serios, îi place vinul, cărțile, femeile, banii, fire veselă, cult, inteligent, coruptibil” - A.C.N.S.A.S., fond Rețea(SRI), dosar nr. 2750, f. 1

[21] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 103, f. 80

măsuri extreme, nu ar fi dispus efectuarea unor anchete. Elocvent în acest sens este cazul împuşcării „chiaburilor Trifa Iosif, Pom Traian şi Andreşel Ioan, din comuna Bistra, jud. Turda” în luna august 1950.

Rapoartele Serviciului de Securitate Turda către D.R.S. Cluj nr. 11/18934 din 16 august 1950 şi ale D.R.S. Cluj către D.G.S.P. nr. 116/44255 din 18 august 1950 prezentau împuşcarea celor trei persoane ca fiind petrecută în timpul unor confruntări armate în încercarea de a-i captura pe respectivii „chiaburi”. Raportul întocmit de Serviciul de Securitate Turda menționa:

„În ziua de 16 august a.c., orele 3.00, cele două echipe s-au deplasat în comuna Bistra la numitul Pom Traian; când echipele se aflau la o distanță de circa 200 metri de casa acestuia, văzând că echipele noastre se îndreaptă spre locuința lor, au fugit în pădurea ce se afla în apropiere. Echipele s-au îndreptat înspre locul de refugiu al lor. Ajungând în marginea pădurii, numitul Pom Traian a deschis foc pe care o avea, organele noastre s-au răspândit în trăgător, deschizând foc asupra celor fugiți, reuşind astfel ca pe Pom Traian să-l împuşte mortal, iar al doilea să dispară mai adânc în pădure. O echipă formată din patru persoane s-au deplasat de urgență înspre direcția în care a dispărut individul ce era cu Pom şi care era neidentificat. În acel moment, reuşind ca să-l ajungă, iar la somația organelor noastre de a sta nu s-a supus, fugind mai departe, după care organele noastre au tras după el şi au reuşit ca în timpul fugii lui să fie împuşcat. Trecând la identificarea acelui individ, am constatat că se numeşte Trifa Iosif, chiabur, din comuna Bistra-Turda, iar la percheziția corporală s-a găsit una grenadă de mână defensivă”[22].

Am redat *in extenso* acest citat deoarece arată în mod elocvent faptul că ofițerii de securitate întocmeau adevărate scenarii pentru a-şi acoperi crimele. Adevărul despre moartea persoanelor amintite este consemnat într-un raport întocmit de mr. Nicolae Dumitrescu, trimis de D.G.S.P. să ancheteze cazul. Potrivit celor recunoscute cu greu de lt. Herța Vasile, de la Serviciul de Securitate Turda, şi de maiorul Kovacs Mihail, de la D.R.S. Cluj, cele trei persoane asasinate se aflau reținute, alături de alte 30 persoane, la Biroul de Securitate Câmpeni. Ofițerii de securitate, potrivit ordinelor primite de la mr. Kovacs, au „stabilit” că cei trei sunt „chiaburi şi având influență în masă”, au format „trei echipe compuse de organe de

[22] Apud Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente. 1949-1989*, Iaşi, 2002, p. 214

Securitate şi au fost luați aceşti chiaburi şi executați prin împuşcare”[23]. La rându-i, maiorul Kovacs primise dispoziții de la colonelul Mihai Patriciu, directorul D.R.S. Cluj, în termeni lipsiți de echivoc: „iei câțiva chiaburi, dai cu ei de pământ, pe urmă Miliția adună chiaburii şi neamurile banditilor din Bistra ca să îngroape pe ei şi să le spună că şi ei la fel pățesc dacă nu divulgă pe bandiți sau dacă îi mai aprovizionează. Pentru această treabă trimiteți nişte băieți buni şi, dacă este nevoie, te duci şi dumneata”. În încheierea relatării acestui caz de confecționare de documente false, dorim să subliniem faptul că recunoaşterea faptelor s-a făcut cu multă greutate, făptaşii mențînând versiunea din raport până în momentul când maiorul Dumitrescu i-a amenințat că va dispune dezgroparea cadavrelor celor împuşcați.

Totuşi, maiorul Dumitrescu motiva foarte firesc falsul depistat, în următorii termeni: „cât priveşte neraportarea de către D.R.S. Cluj a situației reale la D.G.S.P., ne face să credem că nu se adunase destul material contra celor de mai sus, iar D.R.S. Cluj a trecut la acțiune, ca apoi să raporteze că organele de Securitate au fost atacate şi în luptă au fost omorâți sus-menționații chiaburi, fiindcă odată aceştia omorâți şi cu atmosfera de presiune care domneşte prin comune, nu o să se mai poată reconstitui cum s-au petrecut faptele”[24]. Situația nu i se părea prea gravă respectivului maior, acesta considerând suficient „să se prelucreze cu organele D.R.S. Cluj ca în astfel de situații delicate să se ceară avizul şi sprijinul D.G.S., pentru a se găsi cea mai bună soluție. De asemenea, să se prelucreze ca în astfel de situații rapoartele să oglindească realitatea faptelor, spre a nu induce în eroare organele noastre superioare”[25].

Pe lângă documentele falsificate pentru a ascunde crime, Securitatea a mai fabricat şi alte categorii de documente în vederea „legendării” unor ofițeri de securitate acoperiți trimişi peste hotare sau infiltrați în grupările ostile regimului comunist din interiorul țării. Acest gen de documente este mult mai greu de depistat, adevărul fiind ținut sub tăcere de foştii ofițeri iar victimele lor cunoscând, în cel mai

---

[23] *Ibidem*, p. 216

[24] *Ibidem*, p. 218

[25] Propunerile nu trebuie să inducă în eroare cititorul. Probabil că referirea la rapoartele care „să oglindească realitatea faptelor” avea în vedere o raportare cifrată a unor astfel de execuții sumare. Suntem îndreptățiți să lansăm o astfel de ipoteză de faptul că maiorul Kovacs, care nu era la prima faptă de acest gen, numea în mod constant rapoartele false drept „rapoarte înflorite” şi afirma că el le-a redactat „cum am avut instrucțiuni încă din anul 1948 noiembrie să raportăm în astfel de cazuri” – *Ibidem*, p. 222

bun caz, doar o frântură din el. În acest sens, un anchetator al Securităţii îi spunea unuia dintre cei pe care îi ancheta: „avem şi secţii de confecţionat eroi. Eşti suficient de inteligent să-şi dai seama că multe vedete ale rezistenţei naţionale sunt pioni inconştienţi ai planurilor noastre sau sunt creaţi în laboratoarele comuniste. Ne mai dau câte o mână de ajutor «Vocea Americii», «Europa liberă» şi alte oficine reacţionare. Tu nu eşti destinat pentru acest rol”[26].

Printr-o grilă extrem de critică trebuie privite şi rapoartele de activitate întocmite periodic de diversele compartimente ale Securităţii. Ahtiaţi după grade cât mai mari, după avansări la excepţional, premii în bani sau decoraţii, ofiţerii de securitate nu şovăiau să umfle aceste rapoarte, împănându-le cu tot felul de „izbânzi” fictive.

În 11 februarie 1953 Alexandru Drăghici spunea: „O altă problemă este aceea că **la noi se cultivă minciuna** (subl. ns. – F.B.). Tovarăşii care au fost desemnaţi să dea rapoarte au fost anunţaţi din timp pentru întocmirea lor, însă cu toate acestea au venit aci şi au început să arate o serie de minciuni, toate cu darul de a umfla lucrurile, de a da importanţă mai mare unor lucruri, de a specula câte un succes pe care l-a avut.

De unde oare asemenea metode? Credeţi oare că aveţi de-a face cu proşti care nu cunosc realitatea? De ce oare această atitudine? Oare tov. directori ei înşişi cred, se lasă convinşi aşa de uşor?

Părerea mea este, aşa cum a dovedit şi directorul de la Iaşi şi tov. Gluvacov, precum şi alţi tovarăşi, că în loc să controleze munca şi să vină cu date verificate în faţa conducerii ministerului, **vin cu date ireale care pe deasupra mai sunt şi umflate, şi plus de aceasta există tendinţa de demagogie, de a prezenta lucrurile ca succese şi chiar acolo unde au fost insuccese tovarăşii caută să scoată că şi acolo a fost un succes** (subl. ns. F.B.). Această atitudine lipsită de răspundere, faptul că ea este practicată de oameni de răspundere dovedeşte că în aparatul respectiv este cultivată această metodă burgheză: minciuna”[27].

Stratagemele de raportare bombastică a unor rezultate nu erau aplicate doar în cazul şedinţelor de bilanţ „pe minister”. În munca din regiuni şi raioane se practica pe scară largă dezinformarea organelor centrale de securitate prin raportarea unor

[26] Nicolae Călinescu, *Preambul la camera de tortură*, Timişoara, 1994, p. 6

[27] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 97, vol. 1, f. 125

acțiuni fictive. De exemplu organele de securitate din raionul Şomcuta au primit ordin de identificare şi supraveghere informativă a unei persoane. Ca urmare, au raportat că „elementul a fost identificat şi i s-a deschis dosar de verificare, arătând şi numele conspirativ al informatorului [folosit], ca după şase luni, când regiunea a cerut note de stadiu asupra dosarului, să se raporteze că obiectivul nu se identifică în raza raionului”[28].

Practica rapoartelor false a fost longevivă. În 1956 Alexandru Drăghici tuna şi fulgera împotriva acestei practici: „mă duc la regiunea Bucureşti, în raionul Urziceni, şi găsesc organizația legionară intactă, nici un agent în concentrare, agentul păzeşte vacile şi oile şi noi ne lăudăm că ne întâlnim cu agentura. Ofițerii raportează fleacuri şi bandiții duc activitate în sabotarea gospodăriilor agricole, întovărăşirilor. Ce fel de acoperire este aceasta, ce fel de Securitate? (…) Pe cine vrem să înşelăm, statul? Acesta nu se înşală. Trebuie terminat cu acest lucru, cu această toleranță a muncii proaste, trebuie traşi la răspundere serios acei care nu muncesc”[29].

„Moda” rapoartelor hiperbolizate se răspândise şi în rândul „elitei” Securității, *recte* ofițerii Direcției de Informații Externe (D.I.E.). De exemplu, în raportul privind activitatea acestei direcții în perioada 1 ianuarie – 15 octombrie 1955 sunt enumerate o serie de realizări de-a dreptul impresionante. Astfel, se raporta, în domeniul militar, obținerea unor date „interesante privind o serie de stații radar, subterane şi la suprafață, de pe coastele Angliei, organizarea lor interioară, asigurarea pazei, mijloace de recunoaştere, precum şi despre dotarea tehnică a acestor stații”. De asemenea, fuseseră obținute „informații valoroase” despre „producția de arme şi depozite de armament din Germania Occidentală”, precum şi „un «ascunzător de flăcări» întrebuințat la piese de artilerie şi folosit de forțele armate ale N.A.T.O. Acesta a fost apreciat de forurile noastre competente ca foarte important”.

În domeniul tehnico-ştiințific, „au fost obținute prin agentură un număr de 607 patente industriale care au fost înaintate conducerii ministerului pentru a fi trimise instituțiilor de resort. Patentele au cuprins probleme importante, ca problema cauciucului sintetic, metode de preparare a materiei prime necesare la fabricarea de mase plastice, prepararea unor combustibili rezistenți la şoc, fabricarea catalizatorilor şi modul de întrebuințarea lor şi alte probleme la a căror aplicare lucrează institutele

[28] Idem, dosar nr. 200, f. 99

[29] Idem, dosar nr. 105, f. 57-58

de cercetări din țara noastră. Unele patente, după ce au fost verificate, au putut fi aplicate cu succes în producție"[30].

În acelaşi timp, raportul menționa că „în munca operativă din Centrală şi la rezidențe sunt astăzi 161 de ofițeri, lipsind față de schemă 116 ofițeri. Din această cauză nu este înființat nici până în prezent Serviciul tehnico-ştiințific a cărui lipsă este resimțită în muncă". Cât despre cadrele existente, raportul preciza că „din cei 161 ofițeri existenți, 24 au vârsta între 20-25 ani, iar 91 între 25-30 ani. Numai 19 au şcoli superioare, iar 59 au şcoli medii, restul de 83 au doar şcoli elementare". Ne e greu să credem că un număr atât de redus de ofițeri, cu o experiență limitată (având în vedere vârsta lor) şi cu studii deloc impresionante puteau obține într-o perioadă mai mică de un an de zile rezultate precum cele amintite aici şi care nu erau singurele incluse în raport. Pentru o comparație a nivelului de instrucție a ofițerilor de informații inamici, să menționăm că, în aceeaşi perioadă, 68% din angajații Agenției Centrale de Informații a Statelor Unite erau absolvenți de cursuri universitare şi de doctorat şi 78% dintre ei cunoşteau limbi străine de circulație internațională[31].

Vorbind despre o etapă ulterioară a funcționării D.I.E., istoricul Cristian Troncotă, pornind de la rapoartele direcției, consideră activitatea spionajului românesc ca fiind una redutabilă:

„Toate aceste colective (ale compartimentului tehnico-ştiințific din Centrala D.I.E. – n.ns. F.B.) primeau anual de la D.I.E între 4000 şi 5000 de proiecte şi alte documentații tehnice, circa 1000 diverse echipamente şi piese supuse embargoului, precum şi circa 3000-4000 mostre de alte echipamente şi produse obținute din Occident. Pentru evaluarea şi valorificarea documentațiilor şi echipamentelor furnizate de D.I.E. au fost folosiți circa 2000 de «colaboratori externi» care figurau pe statele de organizare ale diferitelor ministere şi uzine militare şi civile, dar erau remunerați suplimentari"[32].

Cu tot respectul pentru abilitățile unor ofițeri de informații, nu putem să nu ne întrebăm cum era posibilă obținerea a 4000-5000 de proiecte pe an, **adică 11-13 proiecte pe zi,** fără a mai vorbi de „echipamente şi mostre" ? Pe de altă parte, de câți

[30] Arhivele Naționale Istorice Centrale Bucureşti, fond C.C. al P.C.R.–Cancelarie, dosar nr. 83/1955, f. 103

[31] Cristian Troncotă, *Istoria serviciilor secrete româneşti. De la Cuza la Ceauşescu*, Bucureşti, 1999, p. 337

[32] *Ibidem*, p. 463

oameni era nevoie pentru **obținerea** acestor proiecte dacă pentru **evaluarea** lor erau necesari circa 2.000 de specialişti? În opinia noastră, cifrele de mai sus trebuie serios amendate şi dimensiunile spionajului tehnico-ştiinţific desfăşurat de România socialistă reconsiderate[33].

În încheierea demersului nostru, dorim să aducem în atenție o altă formă de măsluire a trecutului de care sunt susceptibile dosarele din arhiva Securității: minciuna prin omisiune. Într-adevăr, numeroase acțiuni reprobabile ale odioasei instituții nu se mai regăsesc consemnate nici măcar în „rapoarte înflorite", pentru a folosi expresia maiorului Kovacs. Astfel de documente compromițătoare fie nu au fost niciodată întocmite, acțiunile desfăşurându-se pe baza unor ordine verbale, fie au fost distruse ulterior. O confirmare a acestui fapt vine nu doar din partea lucrărilor cu caracter memorialistic ale fostelor victime ale Securității ci chiar şi din documente întocmite de Securitate cu prilejul unor reglări de conturi între puternicii zilei din România comunistă.

Astfel, pe baza sarcinilor stabilite de Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din iunie 1967, Consiliul Securității Statului, analizând cauzele care au generat „o serie de abuzuri şi ilegalități în activitatea unor cadre din aparatul de securitate", a studiat şi modul în care s-a instituit şi aplicat măsura internării administrative în unități şi colonii de muncă, precum şi fixarea domiciliului obligatoriu. Instrumentată personal de către Nicolae Ceauşescu, această anchetă internă nu avea în vedere nicidecum reformarea sistemului şi îndreptarea greşelilor din trecut, ci era o armă eficientă folosită de primul secretar al C.C. al P.C.R. pentru înlăturarea celui mai de temut rival – Alexandru Drăghici, vechi şi atotputernic ministru de Interne. Documentarea abuzurilor a necesitat ceva timp (dat fiind numărul

[33] Despre modul în care cadrele D.I.E. îşi atribuiau uneori merite inexistente în obținerea de tehnologii occidentale relatează şi generalul Nicolae Pleşiță: „Orice firmă occidentală dădea mostre pentru reclamă şi Ceauşescu îi chema pe cei de la Industrie, Agricultură, Comerț: «Veniți, mă, să vedeți!». Numai nomenclatura de vârf. Cei de la Comerț Exterior mai strâmbau din nas, că ei ştiau. Şobolanul [Ion Mihai Pacepa – n.ns. F.B.] prezenta exponatele acolo, cu ochelari fumurii pe nas, ca să semene a spion" – *Ochii şi urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleşiță. Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999-ianuarie 2001*, Bucureşti, 2001, p. 18; pentru modul de lucru al D.I.E. în perioada anilor '50, vezi Florian Banu, *D.I.E. şi identificarea postului de radio „România Viitoare"*, în „Dosarele Istoriei", nr. 5(93)/2004, („Buletin CNSAS", nr. 7), p. 58-61

lor mare şi dificultăţii de a aduna probe), astfel că asaltul final împotriva lui Drăghici s-a dat abia cu ocazia Plenarei C.C. al P.C.R. din 22-25 aprilie 1968.

Cu această ocazie au fost aduse la lumină (într-un cadru restrâns, evident) îngrozitoarele abuzuri de care s-a făcut vinovat regimul comunist în anii '50.

În urma investigaţiilor s-a constatat că „posibilităţile de a stabili în mod cât mai complet şirul abuzurilor şi ilegalităţilor sunt limitate de faptul că în arhivele securităţii statului nu se pot identifica multe documente. Din relatările unor ofiţeri ce muncesc în prezent în acest sector rezultă că în anul 1954 fostul şef al serviciului de evidenţă, colonel Popescu Gheorghe (Gogu), în prezent ambasador în Birmania, a ordonat distrugerea fişelor de evidenţă pentru aproximativ 17.000 persoane ce au fost internate administrativ. Ca urmare, dosarele în arhiva securităţii nu se pot găsi decât cu mari greutăţi"[34].

Securiştii însărcinaţi în 1967-1968 cu anchetarea „performanţelor" propriilor predecesori (nu de puţine ori, colegi!) erau nevoiţi să constate că : „Examinându-se prin sondaj un număr de 1.500 dosare aparţinând persoanelor care au făcut obiectul măsurilor de mai sus, se constată că aproape în toate cazurile reţinerea persoanelor s-a făcut fără formele prevăzute de lege, iar ulterior se iniţiau proiecte de hotărâri şi decrete prin care se tindea la acoperirea legală a măsurilor luate. De exemplu, prin ordinul nr. 26.500/1948 - Cabinet - au fost reţinute toate persoanele ce au făcut parte din aparatul de poliţie, jandarmerie şi S.S.I.; prin ordinul nr. 5/1948 - Cabinet - au fost reţinute toate elementele ce au făcut parte din organizaţia legionară; prin ordinul nr. 8/20/1952 - Cabinet - s-a dispus reţinerea persoanelor ce comentau nefavorabil reforma bănească. De remarcat că despre existenţa acestor ordine se fac menţiuni în dosarele celor arestaţi, ele neputând însă fi studiate deoarece nu se mai găsesc în arhivele Securităţii statului".

Dacă ofiţerii de securitate care primiseră misiunea să documenteze abuzurile din trecut nu au putut-o îndeplini în condiţii de maxim succes, beneficiind de atuuri pe care un istoric nici nu ar putea să le viseze (apropierea temporală de evenimentele anchetate, existenţa unor martori de primă mână, acces neîngrădit în arhivele organelor de represiune, aura de omnipotenţă a „securistului"), cu atât mai ingrată

[34] „România liberă", 5 ianuarie 2004; A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, f. 47, f. 62-79.

apare sarcina cercetătorului ce-şi asumă riscul reconstituirii angrenajului legislativ ce a încercat să confere „onorabilitate” unui nesfârşit lanț de crime şi abuzuri.

Studierea regimului comunist din România nu este posibilă, în mod evident, fără o analiză detaliată a rolului jucat de către Securitate în cadrul acestuia. Creatoare a unui volum imens de documente, Securitatea a modelat după chipul şi asemănarea sa realitatea societății româneşti. Aşa cum observa Herbert Zilber: „Prima mare industrie socialistă a fost aceea a producției de dosare. (…) Noua industrie are o armată de lucrători: informatorii. Apoi un utilaj electronic ultramodern (microfoane, magnetofoane etc.), plus o armată de dactilografe cu maşini de scris. Fără toate acestea, socialismul n-ar fi putut supraviețui (…). În zona socialistă, oamenii şi lucrurile există numai prin dosare. Cine este proprietarul dosarelor este proprietarul întregii existențe, iar cine le alcătuieşte – creatorul acesteia. Oamenii reali sunt reflexul dosarelor”[35].

Deşi reflexele unui aşa-numit „sindrom al dosarului” sunt încă prezente în societatea românească, cercetarea istorică trebuie să realizeze o distanțare de stereotipurile de abordare a trecutului printr-o analiză critică a surselor istorice şi o diversificare a acestora, astfel încât istoria ultimilor 50 de ani să nu fie doar un „reflex al dosarelor”, fie ele şi cele întocmite de aşa-zis „omniscienta şi omnipotenta” Securitate.

Evident, demersul nostru nu se doreşte a fi o relativizare a izvoarelor istorice documentare, ci doar o pledoarie pentru o abordare critică a acestora, coroborată permanent cu apelul la sursele memorialistice, la istoria orală şi la orice altă sursă în măsură să confirme sau să infirme datele obținute din investigațiile în „nisipurile mişcătoare” ale documentelor Securității. De asemenea, cercetătorul acestei categorii de documente nu trebuie să uite nici un moment aforismul Lordului Acton, potrivit căruia „adevărul oficial nu este adevărul adevărat!”.

Publicat în „Analele ştiințifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iaşi”, seria Istorie, tom LI, 2005, pp. 375-392

[35] Andrei Şerbulescu (Belu Zilber), *Monarhia de drept dialectic*, Bucureşti, 1991, p. 136-138